

Deltagere

May-Britt Andrea Andersen, Kultur- og Fritidsformand

Jørgen Ahlquist, Byrådsmedlem

Hans K. Sønderby, Byrådsmedlem

Sarah Nørris, Byrådsmedlem

Jørn Henriksen, Direktør

Ulla Visbech, Chef for Kultur & Pædagogik

Lene Andersen, Sekretariatschef

Kiera Conboy, Projektleder i Kultur & Projekt

Nørregade 19, 6700 Esbjerg

Dato

5. december 2019

Sagsbehandler

Kiera Sara Conboy

Mobilnummer

40 33 44 76

Studietur til Hamborg

Esbjerg Kommune, Kultur- og Fritidsudvalget

Onsdag d. 20 november – fredag d. 22 november 2019

Formål

Formålet med studieturen er at undersøge, hvordan man i Hamborg på forskellig vis har arbejdet med en intens tilstedeværelse af kultur og kunst i byudviklingen, inddragelse af borgerne i kunstneriske processer og hvordan kultur kan bruges til at skabe nye møder mellem mennesker. Hamborg har også stor erfaring med, hvordan man igangsætter nye samarbejder i eksisterende strukturer mellem lokale institutioner, skoler, foreninger, kulturinstitutioner, beboere og kunstnere.

Vi har besøgt følgende steder:

- Hamborg Zentralbibliothek med et særligt fokus på formidling og aktiviteter til børn og unge.
- Udstillingsstedet Deichtorhallen hvor vi lærte om deres Art Education program samt hvordan de arbejder med kulturtalentudvikling, kunstformidling og skoleforløb.
- Hafencity og Oberhafen hvor vi fik indblik i, hvordan og hvorfor Hamborg Kommune har prioriteret kunst og kultur i byudviklingen af havneområdet.
- Kulturhuset Honigfabrik med henblik på at høre om, hvordan de arbejder ud fra et borgerengagerende perspektiv og samskabende processer, hvor borgerne er med til at udvikle idéer til nye kulturinitiativer.
- The International Building Exhibition 2013, Wilhelmsburg, hvor vi fik en større indsigt i, hvordan de har brugt kulturen som strategisk løftestang i udviklingen af et socialt udsat boligområde.

Vi tager følgende erfaringer med fra Studieturen

- Vi skal lade tingene gro nedefra og slippe styringen.
- Vi skal give fri men stadig understøtte og give en ramme.
- Inddragelsesprocesser er meget vigtige, når vi skal udvikle, lave nye tiltage eller initiativer.
- Princippet om at give noget tilbage til fællesskabet.
- Kulturinitiativer, aktiviteter og oplevelser skal ikke nødvendigvis ende ud i noget definerbart eller et produkt. Processen henimod produktet er vigtigere. Det handler om processen og ikke produktet.
- Eksperimenterer i gamle rammer. Rammerne sætter ikke større krav, men giver frihed til at eksperimentere.
- Rammerne tilpasses målgruppen.
- Mestring af kultur er nødvendig før man kan tale om en bottom-up tilgang. Her kan man eksempelvis ansætte kunstnere til at lave kulturprojekter i kulturfattige områder.
- Kunst gør området til mere. Det tilføjer området en ekstra værdi end blot at man vil ændre området.
- Kulturen er svær at begribe og forstå og kræver en fælles referenceramme.
- Ildsjæle er altafgørende for succesoplevelser.

Hamburg Zentralbibliothek

INTRO

Centralbiblioteket er byens offentlige mødested, hvor der hver dag strømmer omkring 4.000 besøgende til biblioteket for at arbejde, læse, lære, mødes eller lytte til musik. **500.000 medier** kan findes på bibliotekets tre niveauer. Der afholdes arrangementer eksempelvis "Dialog på Tysk", hvor borgere mødes hver uge for at tale tysk og lære af hinanden. Biblioteket understøtter kulturel mangfoldighed og livslang læring. Børnebiblioteket Hamburg tilbyder 740 kvadratmeter og rummer ca. 65.000 medier og varierede arrangementer til børn og deres familier.

For unge voksne har ungdomsbiblioteket Hoeb4U etableret sig som et populært mødested og som en attraktiv fritidsdestination. Området indeholder konsolspil, musik, film og bøger samt har et kreativt arrangementsprogram målrettet unge. Siden januar 2004 er Centralbiblioteket placeret i den bygning der tidligere var Hamburgs centrale postkontor fra 1906.

Fokusområder

- Biblioteksstruktur: Hvordan har et af Europas største Centralbiblioteker organiseret sig.
- Børne- og unge formidling: Inspiration til hvordan vi kan udvikle vores børne og ungetilbud.
- Skoleforløb: Hvordan samarbejder de med skolerne? Hvilke aktiviteter og forløb udvikler de til børn og unge?

Dette besøg henter inspiration til følgende tematikker i Kulturpolitikken: Det stærke og det udviklende kulturmiljø

- Inspiration til at sikre at kulturens institutioner er opsøgende og udfarende og der er lige muligheder for kulturelle oplevelser for borgerne.
- Inspiration til hvordan man sikre, at børn og unge tidligt møder kultur på en måde, der giver dem de bedste forudsætninger for at udvikle og udleve deres egne kulturelle potentialer.
- Inspiration til hvordan vi kan styrke udviklingen gennem optimale kulturelle rammer både fagligt og fysisk.
- Inspiration til hvorledes man kan skabe sammenhæng mellem kulturtalenter og erhvervsliv.

Erfaringer og inspiration fra Hamburg Zentralbibliothek

Hamburg Zentralbibliothek er ikke et offentligt forvaltet bibliotek men bliver betalt via en medlemskabsordning, hvor borgerne betaler et beløb for at modtage et bibliotekskort. De har udviklet et særligt betalingssystem, som tager højde for alder og indkomst. Se mere her: <https://www.buecherhallen.de/gebuehren.html>

Hamburg Zentralbibliothek arbejder målrettet med børne og ungeaktiviteter. 50% af deres brugergruppe er børn og unge samt deres voksne. De er særligt besøgt i weekenderne af børnefamilierne.

Ungebiblioteket var specielt inspirerende. Her har de etableret ungdomsbiblioteket Hoeb4U som er et populært mødested for unge mellem 13-25 år. Bibliotekets ansatte er gode til at interagere med de unge og skabe relevante tilbud og workshops til de unge. Dette er noget vi særligt kan tage med som inspiration til kulturpolitikken og som giver nye overvejelser til, hvordan vi i højere grad kan skabe interaktion med de unge. Herunder have et bedre fokus på, hvad der er de unges behov, når vi udvikler tilbud til dem.

Det var særligt interessant og meget inspirerende at høre om Hoeb4U's formidlingsaktiviteter og inddragelse af de unge. Med et loungeområde og mange tekniske gadgets såsom musikstationer til streaming, iPads til brug på stedet, en opladningscykel til opladning af smartphonen, en fotoboks, en eCircle til eMedia og et spilleområde med konsoller og VR-briller til leg er Hoeb4U et særligt sted for de unge. De har også etableret eget værksted, hvor begivenheder kan finde sted oftere og mere intensivt.

De har et kreativt arrangementsprogram målrettet unge, hvor de tilbyder alt fra DIY (do it yourself) workshops, gaming events, Geek Culture events (introduktion til appen eller webstedsprogrammet), skrivekursus, japansk for begyndere til et særligt Sisters network til unge muslimske piger, hvor de tilbydes vejledning.

Deichtorhallen

INTRO

Deichtorhallen er en kunstbygning for samtidskunst og fotografi. Deichtorhallen blev bygget i 1911-1914 som markedshaller. Deichtorhallen har personale med flere års erfaring i kunstuddannelse som via en kreativ tilgang formidler kunsten og dens historiske udvikling. De samarbejder også med skoler og foreninger bl.a. om at tilbyde ungeprojekter som ART LAB.

Fokusområder

- Kunstformidling: Hvordan arbejder Deichtorhallens kulturteam og hvordan samarbejder de med andre kulturaktører og borgere i deres formidling?
- Kulturtalentudvikling: Hvordan arbejder de med at fremme talenter? Herunder kompetenceudvikling.
- Skoleforløb: Hvordan samarbejder de med skolerne? Hvilke aktiviteter og forløb udvikler de til børn og unge?
- Bæredygtig transformation og historien om etableringen af kunsthallen: Hvilke overvejelser har de haft ift. genanvendelse af en allerede eksisterende bygning?

Dette besøg henter inspiration til følgende tematikker i Kulturpolitikken: Det stærke og det udviklende kulturmiljø

- Inspiration til hvordan kulturens institutioner kan være mere opsøgende og udfarende, så der er lige muligheder for kulturelle oplevelser.
- Inspiration til hvordan børn og unge tidligt møder kultur på en måde, der giver dem de bedste forudsætninger for at udvikle og udleve deres egne kulturelle potentialer.
- Inspiration til hvordan vi kan styrke udviklingen gennem optimale kulturelle rammer både fagligt og fysisk.

Erfaringer og inspiration fra Deichtorhallen

Deichtorhallens Art Education program gav god inspiration til udvikling af vores egne kunstneriske uddannelser, talentforløb, fastholdelse af de unge samt co-working processer med de professionelle kunstnere og kuratorer. Deichtorhallen arbejder med børn fra 5. klasse og op til 26 år. De holder løbende workshops for børn og har etableret en kunst klub for unge mellem 16 – 26 år. De har på nuværende tidspunkt 50 – 60 aktive kernemedlemmer. De får medlemskab til en reduceret pris samt gratis adgang til feedback og diskussionsgrupperne.

Kunst klubben tilbyder forskellige aktiviteter der skal understøtte den unges interesse i kunst, og de er enormt gode til at skabe brobygning og jobperspektiv ift. talentforløb. Kunst klubben for de unge tilbyder følgende aktiviteter:

- Feedback program hvor de kan få hjælp og vejledning inden de skal søge ind på en kunstnerisk uddannelse.
- Diskussions program hvor de møder professionelle udøvende kunstnere til Artist talks.
- Open Studio hvor de unge kan blive guidede af den professionelle kunstner.
- Workshops hvor de kan afprøve alt fra performance kunst til foto workshops.
- Artist talks med guidede ture på gallerier og kunstmuseer.

Deichtorhallens Art Education program har et fast tilknyttet kulturteam, som faciliterer, koordinerer og etablerer kontakt med de unge og Hamborgs kulturinstitutioner som de samarbejder med. De tilbyder bl.a. et orienteringsforløb til de unge i samarbejde med kulturinstitutionerne og de kunstneriske uddannelser i Hamborg. Over 3 – 4 dage besøger de unge sammen med en fra kulturtemaet forskellige kulturinstitutioner, atelier, videregående kunstneriske uddannelser og kreative kulturvirksomheder. Orienteringsforløbet har til formål at vise de unge de forskellige muligheder der er indenfor den kreative branche og hjælpe dem med jobafklaring.

De samarbejder også med Hamborgs kulturfestivaler om inddragelse af de unge kunststuderende. Her arrangeres der open call for de studerende, hvor de har en chance for at få deres kunst udstillet til festivalerne. Her understøttes de i hele den kunstneriske proces lige fra feedback på deres kunst til hvordan de håndterer pressekonferencer og kuratering. I det hele taget var det meget spændende, hvordan de arbejder med børn og unge og tænker deres udstillinger ind i udstillingen.

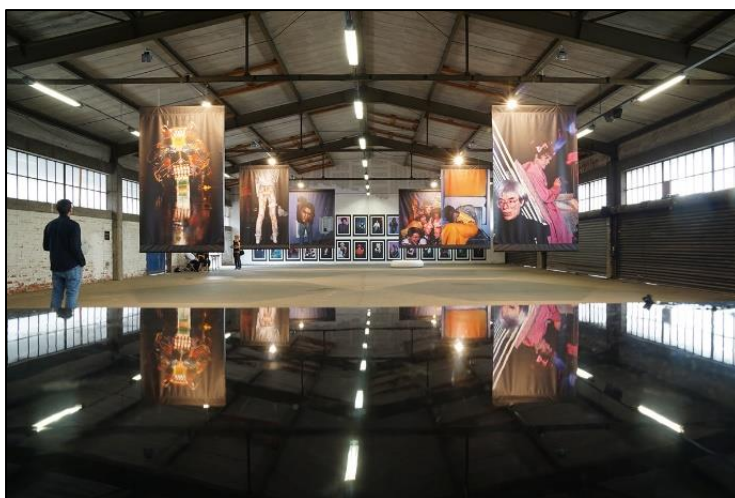
Det var meget inspirerende at se, hvordan de kobler talenter sammen med det sublime. Eksempelvis er deres billedskole placeret på et kunstmuseum, så der på et meget tidligt tidspunkt etableres kontakt mellem de professionelle og kulturtalenterne.

Deichtorhallen og deres koncept som udstillingshal og eventsted gav god forståelse for og ideer til, hvordan vi kan tænke mere i kunstudstillinger der ikke nødvendigvis tager udgangspunkt i samlingen, og hvordan vi kan arbejde med dynamiske udstillinger for at skabe attraktionsværdi.

HafenCity/Oberhafen

INTRO

Hamburgs nye bydel, HafenCity, er ved at tage form i centrum ved havneområdet. Bydelen skal huse 12.000 beboere og 40.000 arbejdspladser, når den er færdigudbygget i ca. 2025. Den udvider Hamburgs bymidte med hele 40%. Også her anvendes kunst og kultur som redskab i byudviklingen. Daginstitutioner og skoler er tænkt med fra starten, ligesom der er lavet halvlukkede gårde, som børnene kan lege trygt i. Kultur og midlertidige aktiviteter har været prioriteret højt igennem hele processen, så bydelen allerede fra starten er blevet et vigtigt sted for borgerne i byen. Bydelen rummer også mere grønt end resten af Hamburg, og borgerne har taget HafenCity til sig som udflugtsmål, hvor det er rart at spadsere, gå på legeplads med børnene mv.

Fokusområder

- Kunst og kultur i byudviklingsprocesser: Hvordan har de tænkt kunst og kultur ind i byplanlægningen? Og hvordan sikre man levende byrum?
- Byplanlægning og borgerdeltagelse: Hvordan har Kommunen som bygherre samarbejdet med borgerne, kulturfolk, foreninger i udviklingen af bydelen.
- Bæredygtige byudviklingsprojekter: Inspiration til hvordan man kan genanvende eller omdanne tidligere fabrikker eller industribygninger til nye boligformer og kulturaktiviteter.

Dette besøg henter inspiration til følgende tematikker i Kulturpolitikken: Det stærke og det mangfoldige kulturmiljø

- Inspiration til hvordan vi sikre en stærk dialog imellem kommunens kulturaktører, såvel kommercielle og ikke kommercielle, der kan danne rammen omkring samarbejde og koordinering af et stærkt kulturmiljø.
- Inspiration til hvordan kommunen i samarbejde med lokalmiljøet og foreninger understøtter kulturmiljøet, så det opstår der hvor borgerne er og mødes.
- Inspiration til hvordan vi kan anvende kulturen som løftestang i byudviklingen.

Erfaringer og inspiration fra Hafencity/Oberhafen

I udviklingen af Hafencity har Hamborg Kommune haft stor fokus på at bruge kunst som en aktiv driver i udviklingen af den nye bydel Hafencity. Det er en langsigtet strategi og transformationen forventes at blive afsluttet om 30-40 år, hvor målet er 45.000 nye arbejdspladser og 7.500 nye boliger. Hovedformålet med udviklingen af havneområdet er at skabe en ny bydel for Hamborgs borgere, der udbyder både boliger, grønne områder, skole og dagtilbud samt en række kulturaktiviteter.

Fra Kommunens side betragter man kulturen som en værdiskabelse for byens borgerne, og hvor man aktivt har taget et valg om at samarbejde med kulturinstitutionerne og den øvrige kreative branche om at udvikle området. Det var også særligt inspirerende at høre om samspillet mellem keyplayers i byudviklingsprocessen samt hvordan kulturen gradvist fik en større rolle at spille i byudviklingen samt involveringen af borgerne i processen. Vi fik også forståelse for, at hvis man skal bruge kulturen aktivt i strategiske byudviklingsprocesser, så kræver det at man kuraterer processen og faciliterer samarbejdet mellem kulturinstitutionerne samt give kulturinstitutionerne de rette forudsætninger til at løfte opgaven.

Det har nemlig ikke været givet på forhånd at udviklingen af Hafencity skulle bruge kulturen som en ressource til at skabe positiv byudvikling. Det var først i 2005 at de besluttede sig for at indtænke kulturen som et aspekt i den store masterplan for området. Det har været en del af processen at være åben overfor at lære nyt og være villig til revidering af planen undervejs.

For at sikre kulturel kvalitet nedsatte de et Advisory Board samt forskellige Task Forces bestående af både eksterne og interne stakeholders til at udtænke visionen for bl.a. Oberhafen – det kreative kraftcenter for Hafencity og andre strategiske placeringmuligheder af forskellige kulturinstitutioner og kultursteder.

Der bliver også arbejdet på tværs af forvaltninger og institutioner. Forvaltningerne fra Teknik- og Miljø (urban planning) og Kultur samarbejder i høj grad med Hamborgs Commission of Arts, hvor de sammen definerer strategier og identificerer indledende projekter til at igangsætte den kreative udviklingsproces. I den indledende fase har de mest koncentreret sig om græsrodsprojekter for at skabe ejerskab nede fra og op.

Hamborgs Kulturinstitutioner har i alt givet 400.000 Euro som en investering til den kreative kulturudvikling af Hafencity. Nogle af disse midler er bl.a. brugt på forskellige kulturaktiviteter for at styrke samarbejdet mellem Hafencity og kulturinstitutionerne. Effekten af afholdelsen af aktiviteterne blev en masse positiv medieomtale af havneudviklingen. Aktiviteterne der blev iværksat er følgende:

- Harbour Front Litteraturfestival
- Lesebühne Hamburg
- Elbjazz festival
- Teaterfestival
- Landart

For at understøtte kulturen i udviklingen af Hafencity valgte Hamborg Kommune i 2012/2013 at skabe et kreativt fyrtårn som symbol på den nye tilgang. Derfor indgik Kommunen samarbejde med kunstner og kurator Ellen Blumenstein om at skabe kunst i området, og Kommunen indgik lejeaftaler med kunstnere og kulturaktører, som kunne flytte ind i de gamle lagerbygninger i Oberhafen til 5 Euro pr. kvm. På den måde frigav de et stort område til kulturvirksomhed. Lagerbygningerne bliver nu brugt til både gallerier, koncertvirksomhed, udstillinger, biograf, Streetfoodmarked, Parkour, teater osv. Oberhafen er ejet af Hafencity GmbH og Hamburgs Kreative Gesellschaft er medudviklere af området.

Elbphilharmonie

INTRO

Kultur- og Fritidsudvalget aflagde Elbphilharmonie et kort besøg for at se de store ikoniske fyrtårn. I januar 2017 blev Hamburgs nye Musikhus indviet. Huset er tegnet af det schweiziske arkitektfirma Herzog & de Meuron og er placeret midt i den nye bydel Hafencity. Udover tre koncertsale rummer bygningen en offentligt tilgængelig udsigtsplatform kaldet Plaza, der ligger i 37 meters højde og forbinder de underste etager, der tidligere var en gammel kaffe- og kakaolagerbygning. Fra begyndelsen var målet et nyt vartegn for byen og skabe et kulturelt fyrtårn for alle borgere. Elbphilharmonie går under sloganet 'Et hus for alle', underforstået ikke kun for byens rige elite.

Kulturhuset Honigfabrik

INTRO

Honigfabrik blev bygget i 1906 på vegne af firmaet Mohr fra Altona som en margarinefabrik. Først efter Anden verdenskrigs afslutning flyttede honningfirmaet Gieseke ind og gav fabrikken sit navn. Virksomheden Gieseke flyttede i 1977 til Bremen. I 1979 flyttede kulturen ind i fabrikken: Siden da har HONIGFABRIK været distriktskulturcentrum i Wilhelmsburg.

Honigfabrik er et kulturcentrum for alle generationer. I 1979 havde kulturpolitikken i Hamborg fokus på "kultur for alle". Grundidéen var, at man ville bringe kultur væk fra operahuset og stadsteatrene og ud til borgerne, så alle kunne have mulighed for at deltage og frem for alt selv være aktive. Honigfabrik arbejder derfor ud fra et konstant borgerengagerende perspektiv og samskabende processer, hvor borgerne er med til at udvikle idéer til nye kulturinitiativer. I Honigfabrik har de alt fra et ungdomsteater, koncerter, atelier, børnearrangementer, foredrag, en cafe, et bibliotek og kreative værksteder.

Fokusområder

- Ny kultur i gamle bygninger: Hvordan skaber man et kulturhus til alle generationer?
- Inspiration til organisering af et Kulturhus med mange forskelligartede aktiviteter.
- Inspiration til samskabende processer: Hvordan inddrager vi borgerne i udviklingen af kulturtilbud?

Dette besøg henter inspiration til følgende tematikker i Kulturpolitikken: Det udviklende og det mangfoldige Kulturmiljø

- Inspiration til hvordan borgere nyder godt af et lokalt og udviklende kulturmiljø.
- Inspiration til hvordan vi styrker græsrodder/ildsjæle og skaber grobund for et mangfoldigt kulturmiljø.
- Inspiration til hvordan vi understøtter store og små events til nye målgrupper, så flere får mulighed for at være deltagende i kulturlivet.

Erfaringer og inspiration fra Kulturhuset Honigfabrik

Honigfabrik er et tre etagers stort multikulturhus med tilhørende værksteder, atelier og kontorfælleskaber. Det er placeret midt i hjertet af det socialt udsatte boligområde Wilhelmsburg. De fleste brugere af huset er lokale beboere, men de samarbejder også med Hamborgs kulturinstitutioner og afholder selv koncerter, hvor mange udefra Wilhelmsburg besøger stedet. Der er 120 personer tilknyttet stedet (11 deltidsansatte, personale til deres cafe, kunstnerfælleskabet og resten er frivillige). De ansatte varetager driften af huset og ellers hjælper de brugerne af huset med at få skabt det, som brugerne har lyst til herunder understøtter de alt fra at give dem de rigtige rammer (værksteder, redskaber, vejledning) til at hjælpe med at søge fonde, facilitere afholdelsen af en event, udstilling osv. Det er et bottom-up princip, hvor de ansatte og frivillige understøtter de kreative og innovative processer og iværksætter børn og unge i aktiviteter.

Tankegangen er at man skal frigive penge til den gruppe der har ideen og give dem fagligheden til at virkeliggøre ideen. De er alle en del af det sociale fællesskab, hvor man deler fagligheder, kompetencer og viden med hinanden. Deres forretningsmodel beror på, at man skal give noget igen til fællesskabet. Det er et interessant greb, at de kunstnere der kan få lov til at bruge et atelier uden betaling til gengæld skal afholde workshops for brugerne af huset. Det er også interessant, hvordan de formår at få forskellige målgrupper til at skabe noget selv, og hvordan de faciliterer møderne mellem brugerne og eksterne aktører. Det er en tilgang der minder lidt om "Bramming mødested", det som borgerne efterlyser i Ribe og det som er ved at blive skabt i Esbjerg med Platformen i Østerbyen.

IBA Hamburg/Wilhelmsburg

INTRO

IBA står for International Byggeudstilling og udgjorde fra 2006-2013 rammen for 70 projekter, der har til formål at løfte bydelen Wilhelmsburg og integrere den socialt og økonomisk sammen med resten af Hamburg. Det skete under tre overskrifter: "Byen og klimaforandringerne", "Mellemzoner" (byens randområder opgraderes) og "Kosmpopolis" (de mange kulturer er en styrke og en ressource).

Projektområdet er på 35 kvadratkilometer og består af naturområder, havnefunktioner, industri og flere boligområder. I dag bor her ca. 55.000 mennesker fra ca. 40 forskellige lande. Andelen af socialt dårligt stillede beboere er relativt høj.

Med IBA fra 2006-13 blev bydelen til et strategisk vigtigt projekt for Hamburg, og i de sidste 4-5 år er folk begyndt at blive nysgerrige overfor udviklingen i bydelen. Det tyder på at den klare politiske vilje til at satse på Wilhelmsburg sammen med den koncentrerede fysiske indsats bl.a. er grundene til byudviklingens succes.

Der er flere initiativer der har ført til denne succes bl.a. den såkaldte uddannelsesoffensiv i området, hvor man har bygget et nyt uddannelsescenter, der omfatter både gymnasium, skole, sprogskole og et "multifunktionscentrum" (forældrecafe, bibliotek, kantine, lektieområde med bibliotek mv.). Derudover har man også brugt kunst og kultur som løftestang til at skabe en positiv byudvikling.

Fokusområder

- Kunst i det offentlige byrum: Hvordan kan kunst bidrage positivt til en byudviklingsproces?
- Borgerengagement og samskabelsesprocesser: Hvordan kan man arbejde med borgernære initiativer, hvor alle inddrages i processen?
- Kultur som løftestang i udviklingen af et socialt udsat boligområde: Hvordan kan man forene bæredygtighed, uddannelse, infrastruktur, rekreative områder og kultur i et byudviklingsprojekt?

Dette besøg henter inspiration til følgende tematikker i Kulturpolitikken: Det mangfoldige kulturmiljø

- Inspiration til hvordan vi kan anvende kulturen målrettet som løftestang i et socialt udsat boligområde.
- Inspiration til hvordan kulturen kan være favnende og hverken geografi eller økonomi er en hindring for deltagelse i kulturoplevelser.
- Inspiration til hvordan vi kan styrke de kulturelle græsrodde.

Erfaringer og inspiration fra IBA Wilhelmsburg

Det 647 hektar store distrikt i Wilhelmsburg forventes at udvikle sig til en vellykket model for, hvordan man kan skabe et godt kvarter med boliger, kommerciel virksomhed, byhaver, åbne fællesrum samt uddannelsessteder og ældreplejeboliger. Målet er at skabe et kvarter, hvor alle involverede interessenter afspejles og hvor nye beboere, lokale beboere, erhvervsdrivende, ansatte og besøgende føler sig hjemme. Med blandede arkitektur, boligtilbud og fritidsaktiviteter skabes et mangfoldigt område, hvor man i høj grad har anvendt kulturen som løftestang.

Det var en meget positiv oplevelse at besøge området og dens mange kreative virksomheder, fordi det passer godt ind i Esbjerg Kommunes tiltag ift. udviklingen af Østerbyen.

Det var meget inspirerende at se, hvordan de kobler sociale og kreative initiativer over i et arbejdsmarkedsbehov/perspektiv samtidigt med at de kobler det sammen med en selvstændighedsproces, hvor deres tankegang ikke er klientgørelse men empowerment af det enkelte individ ved at skabe de rette rammer og gode arbejdsforhold til at de kan udvikle sig og tilegne sig nye kompetencer. Det handler om at optimere egne evner, så man på sigt kan etablere sin egen virksomhed eller blive ansat.

Vigtige pointer vi tager med derfra:

1. Man kan ikke planlægge kreativitet, men man skal sørge for de rette rammer, så kreativiteten bedst muligt kan blomstre.
2. Det er ikke alle projekter der lykkes og det er okay.
3. Det er vigtigt at afholde Eventbaseret aktiviteter i det område man gerne vil udvikle for at skabe opmærksomhed og ejerskab, men at det skal være et åbent arrangement for hele byen. Eksempelvis kan børnene fra lokalområdet i samarbejde med andre børn fra byen være med til at organisere deres egen festival som giver dem et ejerskab.
4. Inviterer andre mennesker ind i området. Skabe kulturmøder mellem de ressourcerstærke børnehaver og børnehaver fra de socialt udsatte boligområder. Der skabes værdi, når man kan få andre borgere ind i området og dermed skabe en bevægelse mellem bydelene.
5. Lave tiltag der kan tiltrække resten af byen til området. Det kan være festivaler, kulturprojekter, udstillinger osv.

Bilag 1. Program

Onsdag 20. november	Aktivitet	Noter
Kl. 08.00 – 12.00	Busafgang fra Esbjerg Rådhus Rolfsgade 57, 6700 Esbjerg Der er morgenforplejning inkl. kaffe, te og vand på hele turen Udvalgs møde samt introduktion til programmet for studieturen i bussen	Ca. 4 timers transporttid til Hamburg
Kl. 12.00 – 12.30	Ankomst til Hamburg Indkvartering på Hotel Totue 4,5 stjerner Inkl. morgenmad Stadhausbrücke 10, Hamburg https://www.tortue.de/de/home/noon.html	30 min. pause
Kl. 12.30 – 13.00	Busafgang og kørsel fra hotellet (Vi mødes i foyeren)	Ca. 30 min. transporttid
Kl. 13.00 – 13.45	Frokost Mama Trattoria Italiensk restaurant i nærheden af Hamburgs rådhus. Schauenburgerstraße 44, 20095 Hamburg	45 min.
Kl. 13.45 – 14.00	Busafgang og kørsel til Zentralbibliothek	15 min.
Kl. 14.00 – 15.15	Zentralbibliothek mit integrierter Kinder- und Jugendbibliothek Rundvisning på biblioteket med fokus på børn og unge Oplæg: Bibliotekschef Frauke Untiedt Hühnerposten 1, 20097 Hamburg (Eingang: Arno-Schmidt-Platz) https://www.buecherhallen.de/zentralbibliothek.html	1 time. 15 min. opsamling
Kl. 15.15 – 15.30	Busafgang og kørsel til Deichtorhallen	15 min.
Kl. 15.40 – 16.00	Art Education Birgit Hübner, fra Deichtorhallens Kulturteam, byder os velkommen og fortæller kort om, hvordan Deichtorhallen arbejder med kulturtalentudvikling, kunstformidling og skoleforløb. Deichtorstraße 1, 20095 Hamburg https://www.deichtorhallen.de/en/kunstvermittlung-2	20 min.
Kl. 16.00 – 18.15	Deichtorhallen Rundvisning og oplæg på engelsk om hvordan Deichtorhallen er blevet transformeret fra markedshaller til kunststudstillingsrum. Guide: Jeff Turek Deichtorstraße 1, 20095 Hamburg https://www.deichtorhallen.de/	2 timer 15 min. opsamling
Kl. 18.15 – 18.30	Busafgang og kørsel til restauranten	15 min.

Kl. 18.30 – 20.30	Middag Restaurant Pane e Tulipani Klosterwall 23, 20095 Hamburg http://www.pane-e-tulipani.eu/	2 timer
Kl. 20.30 – 21.00	Busafgang og kørsel til hotellet	Ca. 30 min. transporttid
Kl. 21.00	Ankomst til hotellet og fritid	

Torsdag 21. november	Aktivitet	Noter
	Morgenmad serveres fra kl. 06.30	
Kl. 09.15 – 09.45	Busafgang og kørsel fra hotellet til Hafencity og Oberhafen (Vi mødes i foyeren)	Ca. 30 min. transporttid
Kl. 10.00 – 12.00	Hafencity og Oberhafen Byvandring og oplæg på engelsk om hvordan Hafencity har prioriteret kunst og kultur i byudviklingen af havneområdet. Guide: Brigitte Witthoefft Informationscenter OSAKA 9, Osakaalle 9, 20457 Hamburg https://www.hafencity.com/en/home.html	2 timer
Kl. 12.15 – 13.15	Frokost Oberhafen-Kantine Opsamling på Hafencity/Oberhafen Stockmeyerstraße 39, 20457 Hamburg http://www.oberhafenkantine-hamburg.de	1 time
Kl. 13.15 – 13.30	Busafgang og kørsel til Elbphilharmonie	15 min.
Kl. 13.30 – 14.30	Kaffepause Elbphilharmonie Plaza Der Deutschen Einheit 1, 20457 Hamburg https://www.elbphilharmonie.de/en/plaza	1 time
Kl. 14.30 – 15.00	Busafgang og kørsel til kulturhuset Honigfabrik	Ca. 30 min. transporttid
Kl. 15.00 – 17.00	Honigfabrik Rundvisning i kulturhuset Honigfabrik. Guide: Dagligleder Thomas Giese Industriestraße 125-131, 21107 Hamburg https://jim.honigfabrik.de/	2 timer
Kl. 17.00 – 17.30	Busafgang og kørsel til hotellet Opsamling på kulturhuset Honigfabrik	Ca. 30 min. transporttid
Kl. 17.30 – 18.30	Fritid efter en lang dag	1 time
Kl. 18.30 – 20.30	Middag på hotellet Restaurant Brasserie https://www.tortue.de/de/restaurant/fruhstuck-hamburg-franzosisches-restaurant-brasserie.html	2 timer

Fredag 22. november	Aktivitet	Noter
Kl. 06.30 – 08.15	Morgenmad og udtjekning Morgenmad servers fra kl. 06.30	
Kl. 08.15 – 09.00	Busafgang og kørsel fra hotellet til Wilhelmsburg (Vi mødes i foyeren)	Ca. 45 min. Transporttid
Kl. 09.00 – 12.00	The International Building Exhibition 2013 Oplæg og byvandring på engelsk om, hvordan man har brugt kulturen som strategisk løftestang i byudviklingen i et socialt udsat boligområde. Guide: Lukas Grellmann og Constance Klotz IBA-Dock, Am Zollhafen 12, 20539 Hamburg https://www.internationale-bauausstellung-hamburg.de/en/projects/elbe-islands-creative-quarter/projekt/elbe-islands-creative-quarter-5.html	3 timer
Kl. 12.15 – 13.00	Busafgang og kørsel til Energibunker	15 min.
Kl. 12.15 – 13.00	Frokost Cafe Vju im Energiebunker Neuhöfer Straße 7, 21107 Hamburg https://www.vjuimenergiebunker.de/	45 min.
Kl. 13.00 – 17.00	Busafgang og kørsel til Esbjerg Der er kaffe, te og vand på hele turen Opsamling på IBA (Wilhelmsburg) og studieturen	Ca. 4 timers transporttid
Kl. 17.00	Ankomst til Esbjerg Rådhus Rolfsgade 57, 6700 Esbjerg	

Bilag 2.

Beskrivelse	Budget	Noter
Hotel Tortue Hamburg	30.420,00	Eneværelser inkl. morgenmad 20-22 nov.
Bustransport	23.210,00	Transport fra Esbjerg-Hamburg-Esbjerg
Forplejning	11.359,62	Mad og drikkevarer
Oplæg	1.312,50	Ein Projekt der Passage/IBA Wilhelmsburg
Oplæg	1.312,50	Creative Industries/IBA Wilhelmsburg 2013
Indgangsbilletter	412,50	Indgang til Elbphilharmonie
Indgangsbilletter	750,00	Indgang og oplæg til Deichtorhallen
Esbjerg kommunegaver	1.155,00	
I alt	69.932,12	